فەیلەسوفبوون و ئەمە.. ئازاد حەمە/ بەشی دووەمی ئایا ئێمە فەیلەسوفمان هەیە؟

لە سۆراخی فەیلەسوفبوونی ئێمەدا

سەردەمی زێڕینی ئێمە کام سەردەمە تا لەوێندەرە بەدوای فەلسەفەدا بگەڕێین؟ باشە دەرکەوتنی ئیسلام بۆ ئێمە لە دیدی هزرییەوە گرنگیی هەبووە؟ مانادر بووە ئەم دەرکەوتنە بە هاتنەکایەوەی بیرمەندگەلێک لەناوی کوردی ئیسلامدا لەشێوەی ئیبن روشد، فارابی، ئیبن سینا؟ ئەم پرسیارانە وامانلێدەکات بەدوای سەکۆیەکدا وەڕبین و لەناو ڕووبەرەکانی ئەو سەکۆیەشدا لە سۆراخی کۆشکی فەلسەفیمان بین.

جەغتدەکەینەوە، کە پرسیار لەسەر چارەنووسی هزری فەلسەفیمان قەدرزانییە لە پرسەی ڕوناکبیریمان، لەو کردە ڕوناکبیرییەی جارێ ئاگاییمانی داگیرنەکردووە. پرۆسەی ڕوناکبیریمان، گەر بۆ فەلسەفە ڕێیکردبێت بوونی ڕوناکبیریمان دەخاتە ژێرپرسیارەوە. پرۆسە ڕوناکبیرییەکانیش لە دەرەوەی بازنەی فەلسەفە لاواز و کەمدرامەت و پێ لە کەموکوڕیین.

لەگەڵ گۆکردنی وشەی فەلسەفەش وشەی عەقڵ ڕووبەڕووماندەبێتەوە. فەلسەفە، کە پێنابردنە بۆ عەقڵ. عەقڵیش خستنەگەڕەی دەوێت. جۆری خستنەگەڕەکانی عەقڵ فەیلەسوفبوونی جیاجیای دروستکردووە. مێژووی فەلسەفەش بەڵگەیە لەسەر ئەوە، لەسەری جۆراوجۆری جوگرافیای فەلسەفیی و فەیلەسوفبوون.

ڕەنگە مرۆڤایەتی پێویستی بە فەلسەفەکردنی ئێمە نەبێت. ئێمە خۆمان لە دۆزەکداین پێویستمان بە فەلسەفەیە. ئەمەش بەتەنها ڕەوشی ئێمە نییە. گومانیشی ناوێت، ئێمە وەک زۆر کولتوور و نەتەوەی تر فەلسەفەی ئەویتر قەرزدەکەین و ڕۆژانەش بەکاریدەبەین.

فەیلەسوفبوونی ئێمە شڕۆڤەی زۆر لەخۆدەگرێت. ئەوەتا مێژووی فەیلەسوفبوونی بەشێک لە شارستانییەکانیش لێوانلیوبوونە لە فەیلەسوف، وەک یۆنانییەکان؛ کەچی فەلسەفەی هاوچەرخی ڕۆژئاوایی، لەئێستادا، زۆر بێ یۆنانە. ئەمەیان چۆن؟ یۆنان لە ڕابردوودا مەڵگەی فەلسەفە بووە و ئێستاش قەرزارێکی زۆری فەلسەفەی ڕۆژئاوایە. سەرباری ئەوە، یۆنانی دوێنێ لەڕووی فەیلەسوفبوونەوە هەرگیز وەک یۆنانی ئەمڕۆ نییە. ئەمڕۆی یۆنان لەڕووی فەلسەفییەوە گەلێک هەژارە. کەناڵێت لە سەدەی سی (30) دا یۆنان جارێکیتر

د□ب□ت□و□ ب□ دا□□د□ی فەلسەفە و سوکرات و ئەریستۆی تر سەرھەڵنادەنەوە؟ بۆ نا !
جگەلەوەی فەیلەسوفبوونی ئێمە، یان ھەر نەتەوەیەکی تر تەنھا بەوەوە پابەند نییە، کە نووسینی فەلسەفیی ھەیە یان نییەتی، بەوەشەوە پابەندە، کە نووسینە فەلسەفییەکان چەند کاریگەرن. ھەر لەبەر ئەوە کاتێک بیرۆکەکانی فەیلەسوفێک دەخوێنینەوە ل□ بارەی جیھانەوە چییمان تیادروستدەبێت؟ ئەم پرسیارە ئەوەمان پێدەڵێت، کە گەشەی ھزری فەلسەفیی یەک ھێڵی مێژوویی نییە و دابڕان و وەستانی زۆری تیایە.

فەیلەسوفبوون، لەم سەردەمە تەنگژاوییەدا ئالەنگاریی خۆی ھەیە

بەگشتی فەلسەفە لە دۆخێکی ناھەمواردایە و فەیلەسوفبوونیش ،لە ئاستێکی گڵوب□□، ل□ بەردەم ئالەنگاریی گەورەدایە. ئەم لایەنە و ئەوەش، کە ئێستای ئیمە بێ فەلسەفە گوزەردەکات، لێرە و لەوێ، پرسە گەورەکەی جڤاکی کوردی پێکنەھێناوە و ب□ پێی پێویستیش تێڕامانی دروستنەکردووە.
بۆیە پرسیاری بۆچی فەلسەفە ھەیە؟ نەبووەتە پرسیارە گەورەکەی ئێمە. لەناو زۆرێکیش لە خەڵکی ئێمە (ئەکادێمییەکان، نووسەران، خوێندکارانی زانکۆ، تا دەگاتە خەڵکی عەوام) گرنگیدان بە فەلسەفە بێ مانایە. ل□ بەرئەوە پرسیاری فەلسەفە چی پێدەکرێت؟، کە پرسیارێکی زۆرینەیە لە جیھاندا، لای ئێمە ڕاچڵەکانی ھزریی دروستنەکردووە. ئەم شێوە پرسیارە دەیەوێت ئەوەش بە مرۆڤی کورد بڵێت، کە فەلسەفە چی بۆدەکات گەر گرنگیی بداتێ. واتە بەھۆی فەلسەفەوە دەکارێت خۆی چاک بکات؟ بۆنموونە درۆنەکات؟ خیانەتنەکات؟ عاشقبێت؟ و.... .
فەلسەفە، کە دێتە ناو کولتووری نەتەوەیەکەوە گوزارە و دەربڕینەکانی دەگۆڕێت و سێستەمە زمانەوانییەکەشی وەک خۆی نامێنێتەوە. ئەمەو جگەلەوەی بوونی فەلسەفە ڕۆڵی دەبێت ل□ گ□□□ینی مەودای بیرکردنەوەش. ھەر ل□ بەرئەوەی فەلسەفە نەھاتووەتە ناو ژیانمانەوە، دەبینین زۆر بەدەگمەن گوزارەی لەم جۆرە بەکاردەبەین: فەلسەفەی لە ژیانیا نییە، کەوتوومەتە ناو کێشەیەکی فەلسەفییەوە، ئەمە ھیچ فەلسەفەیەکی تێدا نییە .... .

فەیلەسوفبوون پرسیاری فەلسەفە چییە؟ و فەیلەسوف کێیە؟ دووبارەدەوروژێنێتەوە

گشت ئەوانەی دەخوازن وەڵامێک بۆ پرسیاری ئایا ئێمە فەیلەسوفمان

هەیە؟ داڕێژن خودی پرسیارێکە داوایانلێدەکات هەڵوێستەیەک لەسەر پرسیاری فەلسەفە چییە؟ و فەیلەسوف کێیە؟ بکەن. ئەڵبەتە پرسیاری فەلسەفە چییە؟ ئەوەمان پێدەڵێت، کە فەلسەفە لە بنەچەدا بەوە خۆی لە زانینەکانی تر جیادەکاتەوە، کە تایبەت و دەگمەنە.

باشە تایبەتیی و دەگمەنیی فەلسەفە لە چیدایە؟ تایبەتیی و دەگمەنیی فەلسەفە لە فۆرمی نزیکبوونەوەیدایە لەگەڵ: مرۆڤ، بوونی مرۆڤ، دەوروبەری مرۆڤ، کێشەکانی مرۆڤ، ئەو شتەی، کە مرۆڤ پێویستە بیزانێت و بیکات. سروشتی فەلسەفە بەجۆرێکە، کە بیرکردنەوە بەرهەمدەهێنێت، بیرکردنەوەکانیش جۆراوجۆرن و ئاڕاستەیش وەردەگرن. واتە فەلسەفە لە: بوون، سیاسەت، جوانکاریی، پەروەردە، ڕەوشت و لە.....هتد دا قسەدەکات و تایبەت بەو لایەنانە بیرکردنەوەی خۆی هەیە.

سەرباریئەوە، پرسیاری فەلسەفە چییە؟ و فەیلەسوف کێیە؟ پرسیاری تر دروستدەکەن: فەیلەسوفەکان کێن؟ چۆن کەسانیکن؟ زۆرێکیش پێیوایە فەیلەسوفەکان کەسانێکی بێزار و دابڕاون لە جیهان. بەڵام ئەمە وایە؟ بێگومان نەخێر. فەیلەسوفەکان کەسانی لەم جۆرە نیین. فەیلەسوفەکان وەک گشت مرۆڤەکانیتر دەگرین، پێدەکەنن، دەنوون، کاردەکەن، ناندەخۆن، ئەڤینداریدەکەن، بێزاردەبن، ئاشتدەبنەوە و....هتد.

سەرباری ئەوە، فەیلەسوفەکان تەنها دەستی کتێب نیین، پێش هەموو شتێک دەستی ژیانن. ژینگە، پەروەردە، هونەر تادەگاتە تەندروستی و سیاسەت بەهەندوەردەگرن و .... وەهای ئەوە، هەر فەیلەسوفە و شێوازێکی هەیە، کە دواتر ئەوەش شێواز بە فەلسەفەکەی دادەڕێژێت. ئەوە وادەکات فەیلەسوفەکان لەیەکتر جیاکرێنەوە.

کەوابێت، فەلسەفەکردن مافی ئەمەی مرۆڤە، مافی گشت ئەوانەیە، کە ئاوەز دەخەنەگەڕ و لە بارەی بوون؛ بوونی خۆیان و دەوروبەریان ڕادەمێنن. ئەڵبەتە هەر یەکەو بەجۆرێک گوزارە لەم مافە دەکات. بۆیە فەیلەسوفەکان جیاواز دەنووسن.

فەیلەسوفبوون یەک جارە

فەیلەسوفبوون ئەو پرسەیە لەناو جڤاکی کوردی دا سەرنجی نەخراوەتەسەر. تەنانەت سەرنج نەشخراوەتەسەر ئەوەی، کە فەیلەسوفبوون ڕوودان و دەرکەوتنە. ڕوودەدات یان نا. لەناکاو دەردەکەوێت یان نا. هەروەها لەناو فەیلەسوفبوون دا یەخەگرتنێک هەیە. واتە، کاتێک کەسێک دەبێتە فەیلەسووف کار لەسەر پێیپێنەبراو دەبات و مەترسییەکانیش دەبینێت. فەیلەسوفبوون هاتنە، ئەو شتەیە،

کە دواتر بەرەوپیرتدێت. بەڵێ ڕوودانەکەی یەکجارە و بەس.
بەنموونە: دێکارت، ئیبن ڕوشد، سپینۆزا، هێگڵ، هەربە بوونیان بە فەیلەسوف شتێک دەرکەوت؛ شتێک ڕوویدا، کە پێشتر بوونی نەبوو. فەیلەسوفبوون ئا ئەو ڕووداوە، ئەو دەرکەوتنە لەناکاوەیە.
کەوابێت فەیلەسوفبوون دەرکەوتنی ڕووداوێکە. ئەم ڕووداوە یەک جار ڕوودەدات. بەڵێ یەک سوکرات، یەک نیچە، یەک فارابی، یەک مارکس، یەک .... هەیە. ئەمانە یەکجار هەن و یەک جاریش ڕوودەدەن. واتە سوکرات و ئەریستۆ دوانن. مارکس و هێگڵ دوانن. هوسێرڵ و هایدیگەر دوانن. فارابی و ئیبن ڕوشد دوان. ئەمانە هەریەکەیان یەکن و نابنەوە و یەک جارانیش دەبن، دەردەکەون و ڕوودەدەن.
لەبەر ڕۆشنایی ئەوەی وترا، دەپرسین: لەناوماندا ئەوانە سەریان هەڵداوە، کە فەیلەسوفئاسا بیردەکەنەوە؟ چۆن بزانین لەناوماندا فەیلەسوف سەریهەڵداوە؟ ئەمانە بەرهەمی فەلسەفییان هەیە؟ بەرهەمە فەلسەفییەکانیان هیچی لەڕە یان لەوە گۆڕیوە؟ ئەی فەیلەسوفبوون شتێکی زگماکە یان بەرهەمی بیرکردنەوەی بەردەوامی خودییە؟ پرسە فەلسەفییە گەورەکانی ئەمە لەناو فەلسەفە چیی بوونە؟ یان بە خودی پرسە گەورەکانی فەلسەفە بە ئەمە نەبوونە بە پرس؟
بە وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارانە، لەوەوە دەستپێدەکەین، کە ڕەنگە کەمنەبێن ئەوانەی لەناو ئەمەدا سەرقاڵی فەلسەفەن، لە سەرقاڵییەکانی ئەمانە فەلسەفەیەکی دیارکراوی دروستنەکردووە. گەر فەلسەفەمان هەیە تایبەتمەندییەکانی ئەم فەلسەفەیە چییە؟ بە چی خۆی لە فەلسەفەی دەرووبەرمان جیادەکاتەوە؟ بەم جۆرە، هەموو ئەوانەی دەنووس فەیلەسوف نیین. مەرجی سەرەکی فەیلەسوفبوون نووسین نییە. شتێکیترە، کە سەرووی نووسینە. نووسین نییە، بیرکردنەوەیە. بیرکردنەوەی گەورە و ڕێچکەشکێن.
هەر ئەو پەلە پرسیارە بەرەو پرسیاری ووردترمان دەبات وەک: فەلسەفە لەناو ئەمە ڕەگ و ڕیشەی مێژوویی هەیە؟ گەر بەڵێ بە کوێ دەگەڕێتەوە؟ بە ئەدەب و ئاین؟ بۆیش ئەم پرسیارە دەکەین، چونکە فەلسەفە بە ئەمە لە ڕابردوودا، لەڕێگای ئەدەب و ئایینەوە، ڕێگایەک بووە بۆ گەڕان بەدوای میراتدا. ئەفسووس، ئەمەش زۆری نەخایاندووە و قوڵیش کاری تیانەکراوە.
لێرەدا واباشە بچینەوە سەر تێگەیشتنەکەی دێکارت، کە پێیوایە "بڵاوبوونەوەی فەلسەفە یارمەتیماندەدات، تا خۆمان لە دڕندە و کێوییەکان جیابکەینەوە." خوا ئەو وڵاتانە بەختەوەردەکات، بەقەولی ئەو، کە دەیانکات بەخاوەنی فەیلەسوفی ڕاستەقینە". ئەم تێگەیشتنە دێکارتییە بەرەو ئەوەمان دەبات، کە بڵێین: فەلسەفەکردن مرۆییبوونمان دەپارێزێت و هەمیشەیش ئەوەمان بیردەخاتەوە، کە

مرۆییبوونمان بەرپرسیارێتییەکی ڕەوشتییە. لێرەوە ئەوەمان بە ڕووندە بێتەوە، کە فەیلەسوفبوون ژینگە و دەرفەت و تاکی خۆی دەوێت. فەیلەسوفبوون، کە دەکەوێتەگەڕ ئەو کات لەوە حاڵیدەبین، کە فەلسەفە ئیشی چارەسەرکردنی کێشەکانی ڕۆژانە، بەرزکردنەوەی ئاستی هۆشیاریی تاك و گوتنی ناباو و نادۆگمایە. ئەمە جگە لەوەی فەلسەفە بە ڕاستیبێژیی ناسراوە؛ ڕاستییەك، کە تاکوتەرا نییە. ئەو شتانەی، کە فەیلەسوف لەبارەیانەوە گوتن دەهێنێتەگۆڕێ، بەدواچوونیان بۆدەکات و لە ڕاستییان دەکۆڵێتەوە.
ئەوە فەیلەسوفبوونە زەمینە بۆ فەلسەفەسازی دەسازێنێت. بەپێی ئەوەی فەیلەسوف لە کۆمەڵگەدا دەژی و هەست بە دەورووبەری خۆی دەکات، دەتوانێت کاریگەریی لەسەر فاکتەرە کۆمەڵایەتیی و ڕۆشنبیرییەکان دابنێت و ئاوەزی خۆیشی بخاتەگەڕ، تا لە کۆمەڵگە تێبگات و ڕاستیی ناو ئەو کۆمەڵگەیە ئاشکرابکات.

بینینی کەسێک لە پێگەی فەیلەسوف

فەیلەسوف کەسێکی بێ ئاگا لە جیهان نییە، گۆشەگیر لە ژوورێک و بێ باک بەرامبەر بەوەی لە جیهاندا ڕوودەدات. بۆیە بینینی کەسێک لە پێگەی فەیلەسوف کارێکی ئاسان نییە و هەر ئەو بینینەش دەتوانێت بەرەو دیدی ترمان ببات. بۆ؟ چونکە بینینی کەسێک لە پێگەی فەیلەسوف واتە بوونی فەلسەفەیەک؛ کاتێکیش دەڵێین فەیلەسوفمان نییە ئەمە بەو مانایە نییە، کە دان بە بوونی کەسانێک نانێین، کە سەرقاڵی نووسینی فەلسەفیین یان ڕوناکبیرییەکی فەلسەفییان هەیە.کەواتە لێرەدا دەپرسین: بەوانەوەی، کە لە بواری توێژینەوەی فەلسەفیدا کاردەکەن دەکرێت بڵێین فەیلەسوفمان هەیە؟ بێگومان نەخێر.
گومانیناوێت، چەند بەشێکی فەلسەفەمان لە هەرێم دا هەیە(زانکۆی سەلاحەدین، زانکۆی ڕاپەڕین) و لەو چەند بەشەش پۆلێک پرۆفیسۆری فەلسەفەشمان هەیە؛ بگرە کۆمەڵێک شرۆڤەکاری فەلسەفیشمان لە دەرەوەی ئەو بەشانە هەیە، کە کۆرسێک فەلسەفەیان نەخوێندووە و خۆشیان سەرقاڵی نووسین و وەرگێڕانی بیرمەندەکان کردووە. بەس ئایا گشت ئەمەی وترا پێماندەڵێت ئایا ئێمە فەیلەسوفمان هەیە؟ ئەڵبەتە نەخێر. زۆرێک هەن شەیدای نووسینە فەلسەفییەکانی ئەفلاتون و ئەریستو و دێکارت و هێگڵ و مارکس و سارتەر و هایدیگەرن و لەو بارەشەوە چەند دەقێکیان نوسیوە بەس ئایا ئەمە ئاماژەیە لەسەر بوونی فەیلەسوف لەناو ئێمە؟ بەدڵنیاییەوە نەخێر.
لەو بارەوە ئەوەش شایانی وتنە، کە کێ مافی فەلسەفەکردنی هەیە؟

بەدڵنیاییەوە ئەم پرسیارە بەرۆکی کۆمەڵە پرسیارێکی هاوشێوە دەگرێت، کە خەمی هزریی چیەتیی فەلسەفە لەکۆڵدەگرن: گەر ئەم مافە تەنها بە فەیلەسوف دەدرێت، باشە فەیلەسوف کێیە؟ فەیلەسوف پرۆفیسۆرێکی زانکۆیی و کەسێکی ئەکادێمییە؟ ڕەنگە هەندێکیش لە ئێمە بڵێن، ئەی بۆ فەلسەفەکردن مافی عەوامیش (زۆر بەش) ن□ بێت؟
لێرەدا و سەبارەت بەو پرسیارانە تەنها ئەوەندە دەڵێین، کە ڕاستە فەلسەفەکردن مافی ئێمەی مرۆڤە، مافی گشت ئەوانەیە، کە ئاوەز دەخەنەگەڕ و لە بارەی بوونی خۆیان و دەوروبەریان ڕادەمێنن. ب□ پێی ئەوەیش، کە لە ئێستادا تێکنۆلۆژیای زانیاریی دەستی بەسەر ژیانی ئێمەدا گرتووە، پێویستمان بەوەیە تێڕامان و تەماشاکردنەکانمان بۆ جیهانی تازە، قووڵتر و بەرینتر بکەین، تا لەوە تێبگەین، کە چۆن ماف□□□ ل□گەڵ چەمکی خودی زانین، زانست، ڕەوشت و ئاکار (موڕاڵ) دا بکەین.
ئاڵۆزییەکانی دنیای سیاسەت، واتای ماف، دادپەروەریی، یەکسانیی، کێشە ژینگەیی و پەروەردەییەکانیش، هەموو ئەمانە داوامان لێدەکەن، کە ئاسۆی بیرکردنەوەمان فراوان و فرەئاقار بکەین و تێگەیشتنی فەلسەفیی لەمەڕ تێگەیشتنە سیاسیی، پەروەردەیی، کۆمەڵایەتیی و کولتوورییەکان دروستبکەین. ئەمە کارێکی ئاسان نییە. ئەمە داوای سێستەمێکی هزرییمان لێدەکات لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتییماندا.
دۆخەکە لەوەدایە، کە ئێمە نامانەوێت لەڕێگای ئەم پرسیارەوە لە دۆزی قەیراناوی هزرییمان تێبگەین. باشە گەر فەیلەسوفمان هەیە بنەمای هزری فەلسەفیی ئێمە چ جۆرە بنەمایەکی هەیە؟ بەدڵنیایشەوە نەبوونی ئەو بنەمایە، واتە نەبوونی فەیلەسوف. ئێمە وایدەبینیین، کە دیدێکی نوێ بۆ جیهان تەنها لە ڕوانگەی فەلسەفەوە دێتەکایەوە. کە ئەوە هەبوو واتە فەیلەسوف هەیە. بۆیە ڕوون نییە وشەی فەیلەسوف چۆن لەناو ئێمە بڵاوبووەتەوە و چیگەیاندووە. ئەم وشەیە پۆزەتیق ب□کاربراوە یان نێگەتیق.

نا، ئێمە بەمجۆرە لە فەلسەفە حاڵینەبووینە

ئێمە بەو جۆرە لە فەلسەفە حاڵینەبووینە، کە لە لاپەڕەکانی مێژووی فەلسەفەی رۆژئاوا بەرچاوخراوە. لەوێ، لە دیدی رۆژئاواییەکان کاتێك، فەلسەفە دەبێت بە فۆرمێک لە نوسین، یان فەلسەفەکردن جێگای نوسین دەگرێتەوە ئیدی زۆر شت گۆڕانی دێتەسەر. ئەمەش بەهۆکاری ئەوەی کاتێک فەلسەفە لە وتنەکانی مرۆڤدا کارادەبێت، وتن لەبارەی بوونی مرۆییەوە دێتەگۆ و فەلسەفەیش خۆی وەك ئامرازێك بۆ ژیان و تێگەیشتن لە بوونی کۆمەڵایەتیی مرۆڤ نمایشدەکات و لەڕێگای

فەلسەفەیشەوە لە چێژی بیرکردنەوە و مەبەستی ژیان تێدەگەین.
نا ئەمە، بەوجۆرە لە فەلسەفە حاڵینەبووینە، کە فەلسەفە بیرکردنەوەیە، ئەم بیرکردنەوەیە لەلایەکەوە ئاڕاستەی ژیان دەستنیشاندەکات، لەلایەکی ترەوە گفتوگۆی شتەکانی ناو ژیانی مرۆڤ دەکات. بۆ ئەوەی بژیین و لە ژیانی خۆمان تێبگەین، پێویستمان بەو ئامرازەی ژیانە، کە فەلسەفەیە. ئەمەش پێویستی بەوەیە، کە لەم پرۆسەیەدا بۆ ئەوەی خوێنەرانی فەلسەفە زیادبکەن و فەلسەفە وەك شێوازێك بۆ ژیان و ئامرازێك بۆ گەیشتن بە ژیان سەیربکرێت، فەلسەفەکردن پێویستی بەوەیە لەگەڵ تیۆرییەکان خۆی بگونجێنێت و خۆی ئاسانتر و نزیکتر لە ژیان نیشانبدات.
ئەو دەمەی فەلسەفە دەکرێت بە ئامرازێك بۆ کەڵکوەرگرتن لە ژیان و گەڕینی فرەمی ژیانی مرۆڤ و تەقەلایەکیش بۆ هەڵوەستەکردن لەسەر بەختەوەریی و ئایندە و ناحەزییەکانی مرۆڤ؛ بەمە فەلسەفە زیاتر لە بوونی مرۆڤەوە نزیکدەبێتەوە.
کوا کە لەناو ئەمە کردەی فەلسەفەکردنی واڵەکردووە ببێت بە کێششەک بۆ گەڕان بەدوای واتای ئازادیی و بەدیهێنانی بەختەوەریی بۆ تاك و لەسەرێکی ترەوە ئاشتکردنەوەی کولتووری سیاسیی ئەمە لەگەڵ فەلسەفە و سنووردانان بۆ گەوجاندنی تاك و کارکردن لەسەر باشەکان، کە بۆ جۆرێک لە جۆرەکان بەها ڕەوشتییەکانی ئەمەی مرۆڤن. ئەمانەیش وادەکەن، کە فەلسەفە توانای بینینی مەترسییەکانی هەبێت و شەڕ لەگەڵ دەشدامانی هزریی بکات و هەلومەرجیش بۆ هێنانەکایەی دەزگەکی ئەوتۆ دروستبکات، کە فەلسەفە بە ئازادیی گوزارشت لە ئامادەبوونی ڕاستەقینەی خۆی و بوونی مرۆیی ئەمە و مافەکانمان بکات.

سەردەمەکانی ئەمە بۆ فەلسەفە گوزەریان نەکردووە؟

بە هەموان ڕوونە، کە گشت کردەیەکی فەلسەفیی سەردەمی خۆی هەیە، بەڵام فەلسەفە دەکارێت لە سەردەمی خۆی بێتەدەرە، ئەمە بە واتای هاتنەدەرەوەی فەلسەفە نییە لە لەشی خۆی، لەبەرئەوەی فەلسەفە، کە لە سەردەمی خۆی دووردەکەوێتەوە، لە سەردەمێکی تر نزیکدەبێتەوە، کە دیارە فەلسەفە لەو حاڵەتەدا بە خوڵقاندنی پرسیاری ترەوە سەرقاڵە، یان فەلسەفە خەریکی سەرچەی ترە و تەهزرین لە شتگەلێکی تر دەکات، کە لە پێشبینییەوە دوور نین.
لەبەرەوە دەگەینە بیرەکەی فەلسەفەی گشت سەردەم، یان گشت فیلەسوفێك، کە ئاڕاستەکردنێك لە ناخیدا پەنهانە. لەبەرەدا دەکرێت بگوترێت، کە فەلسەفەی گشت فیلەسوفێك بە قۆناغێکی دیاریکراو بووە و جارجارەیش تێڕیزەکردن بووە بەسەر ئەوەی، کە دواتر دێت.

بەپێی ئەوە بێت، کە لای سەرەوە باسکرا، سەردەمەکانی ئێمە بە فەلسەفە گوزەریان کردووە. یان دەتوانین بڵێین، فەلسەفە و سەردەم پێکەوە نەژیاون. سەردەممان هەبووە بە مانا مێژووییەکەی، لە فەلسەفەدار نەبوونە. گەر وانییە کوا فەیلەسوفی سەردەمەکانمان؟ بە مێژوویەک سەبارەت بە فەلسەفە لە ژیانی هزریماندا بوونی نییە؟ ئەمەش پرسیاری ترمان لادروستدەکات، وەک: ڕۆشنگەرەکانی(منەور) ئێمە کێن؟ کوان کارە هزرییەکانی ئەو ڕۆشنگەرانە؟

بەمجۆرە بێت، کە لای سەرەوە باسکرا، کاتێک تەماشای مێژووی هزری ڕۆژئاوا دەکەین، شتێکی تر دەبینین. دەبینین، کە مامەڵەی فەیلەسوفانی ڕۆژئاوا لەتەك فەلسەفەدا وەك یەك نەبووە. لەگەڵ ئەوەیشدا فەیلەسوفەکان سوودیان لەیەکتر وەرگرتووە، بەڵام هەمیشە مەودایەکی هزریی لەنێوانیاندا هەبووە. واتە هەر فەیلەسوفە و جوگرافیایەکی، زێدەکی، فەلسەفیی خۆی هەبووە، کە لەهەمان کاتدا ئەم فەیلەسوفە دەیشتوانێت گەشت بەناو جوگرافیاکانی تر و سەر بەم زێد و ئەو زێدی هزرییشدا بکات.

وێڕای ئەوە، مێژووی فەلسەفەی ڕۆژئاوا شتێکی تریشمان پێدەڵێت؛ ئەوەش ئەوەیە، کە دەکرێت کردەی فەلسەفیی لە دەرەوەی سەردەم، یان نەریت بێت. واتە لەوە نەکات کە، هەمان شت و دووبارەیە. کاتێکیش فەلسەفە لە دەرەوەی سەردەمی خۆی دەبێت، ئەمە هەرگیز بەو واتایە نایەت، کە فەلسەفە پشت لە سەردەم و شوێنی خۆی دەکات، بەڵکو فەلسەفە زۆرجار ئەوەی دەیەوێت، لە سەردەم و شوێنی تریشدا کاری خۆی دەکات. بۆ نموونە ئەوەی، کە ئەفلاتون لە دیالۆگەکانیدا سەبارەت بە خۆشەویستیی، جوانکاریی و ڕەوشت گوتوویەتی، یان ئەوەی سپینوزاSpinoza، یان کانت Kant لەمەڕ ئاین، ڕەوشت و زانین وتویانە، ئێستایش جێی گفتوگۆن و فەلسەفە ناکارێت پشتیانتێبکات.

ئەمەی لای سەرەوە باسکرا، ئەوە دەگەیەنێت،کە ناوەرۆکی فەلسەفە نە وەك خۆی دەمێنێتەوە، نە ئەو ناوەرۆکەیش، کە هەیبووە پشتگوێدەخرێت. زۆرجار زۆر شت وادەکەن ئەو ناوەرۆکە بەشێوەیەکی تر بێتەپێکهێنان، یاخود وادەکەن فەلسەفە بەشێوەیەکی تر قسە لە سەردەمی خۆی بکات. هەر بۆنموونە، بەشێکی زۆر لەو پرسیارانەی چیەتیی فەلسەفەیان لە سەدە تاریکەکان پێکهێناوە لە ئێستادا، وەك پرسیارگەلێکی کۆن و بەسەرچوو دەبینرێن، یان دەچنە خانەی ئەو شێوە پرسیارە فەلسەفیانەی، کە وەڵامی خۆیان چنگکەوتووە.

کەواتە، ئەوەی لایسەرەوە باسکرا، دوورە لە مێژووی هزریی ئێمەوە. مێژووەکە بەجۆرێک ناسیستەماتیکە، کە ناتوانێت وێنەیەکی هاوتای ئەوتۆمانبداتێ، کە ئێمە بیرمەندمان هەبووە، بیریاریی لە ژیانی بیریماندا گرنگیی خۆی هەبووە. بەڵام سەبارەت بە شارستانی

ڕۆژئاوا شتێکی تر دەبینین. لەوەندەرە بە ئەوەی فەلسەفە ناوەرۆکێکی نوێ و جیای هەبێت، دەبینین فەلسەفە هەمیشە کۆششی ئەوەی کردووە، کە خۆی نەجوێتەوە و لەسەر ناوەڕۆکی خۆیشی نەژی، یان ئەوە نەڵێتەوە، کە وتراوە.
بە ئەوەی فەلسەفە ئەمەی بەسەرنەێت، فەلسەفە نەبێتە بوارێک بۆ وتنی شتی گوتراو و بەسەرچوو، فەلسەفە پێویستی بەوە دەبێت، کە بە سەردەمی خۆیەوە گرێدراو بێت. هەر ئەم گرێدراوییە وەها لە فەلسەفە دەکات، کە ڕۆژەیی و ناڕەها بێت، کراوە و چاودێر بێت، چونکە سەردەمە جیاکان وەها لە فەلسەفە دەکەن، کە ڕەوت و ڕواڵەتی جیا و نادووبارەی هەبێت و کاریشی گوتنی ئەوە بێت، کە دەکەوێتە زەنی بەدەنگییەوە. واتە فەلسەفە دەکارێت گوتن لە گەرووی بەدەنگییەوە بهێنێتەدەرە و لەتەک شوێن و کاتەکاندا هاوشان و کەقەوارە بکات.

بەدەنگی فەلسەفیی ئەمە زۆری خایاندووە

بەدەنیاییەوە، بەدەنگی فەلسەفیی ئەمە زۆری خایاندووە. ئەمەش زیانێکی زۆری داوە لەو مێژووەی دەخوازین بینووسینەوە سەبارەت بە هزرمان. وێکیتریش، گومانی ناوێت، کە فەلسەفە هەندێک چرکەی بەدەنگ و خامۆشی خۆی هەیە، بەڵام ئەو چرکانە ئەگەرچی لە چرکە پێویست و گرنگەکانیشن، بەڵام زێدە کەمتەمەن و نابەردەوامن، چونکە فەلسەفە لەگەڵ دەرکەوتنیدا ئەوەی یەکلاکردووەتەوە، کە چیەتیی فەلسەفە بە گوتنەکانیەوە بەندە، بەوەوە بەندە، کە فەلسەفە ناوەستێت و بەردەوامە. بەداخەوە ئەم لایەنە بە ئەمە تەواو جیاوازە و وەک ئەوە نییە، کە لە مێژووی هزریی ڕۆژئاوادا باسیلێوەدەکرێت. بەدەنگی فەلسەفیی ئەمە کاتێکی زۆری خایاندووە و گشت مێژووی هزرمانیشی گرتووەتەوە.
فەلسەفە ناکرێت بە ماوەیەکی زۆر بەدەنگ بێت. بەدەنگیی فەلسەفە بە کاتێکی زۆر بە زیانی مێژووی هزری ئەو نەتەوەیە دەگەڕێتەوە. کاتێک فەلسەفە بەدەنگ دەبێت شتیتر جێگای دەگرێتەوە، کە ئەمە ناویدەنێین نافەلسەفە، نەزانین، دژەدانایی. ئەمەش لەبەرئەوەی، کاتێک فەلسەفە قسەدەکات، وتنی دەبێت، فەلسەفە هەر بەهۆی ئەو وتنانەیەوە، کە لەلایەکەوە ناسنامە بە چیەتیی خۆی دادەتاشێت و خۆی لە سەردەم و شارستانیی خۆی نزیکدەکاتەوە، لەلایەکی ترەوە خۆی لە زانستەکانی تر جیادەکاتەوە.
پێشتریش گوترا، فەلسەفە خۆی دەکات بەو شتەی، کە هەیە، نەک ئەوەی، کە ونە، ئەو شتەی گوتنی خۆی هەیە و هەر ئەو گوتنەش ناوەڕۆکی

پێکدەهێنێت و کاکڵی بە دروستدەکات. فەلسەفەکردن و تێکشکانی پیرۆزییەکان، چاندنی پرسیار و پرسیارکردن لە ڕەچەڵەکی بۆشایی و هیچیی، هەوڵی فەلسەفە بۆ تێگەیشتن لە خودی خۆی و جیهانی ئەو خودە، بەشێکن لە پرۆسەی پێکهێنانی ناواخنی فەلسەفە و باخچەی هزریی فەلسەفیی دەسازێنن و کردەی فەلسەفەسازیش لەوەوە خۆی وەك سەرچەیی هزریی نیشاندەدات. کوا فەلسەفە لەسەر ئەم بناغەیە لە ژیانی هزری ئەمڕۆدا کاریکردووە؟ نەخێر بەمجۆرە کارینەکرووە و بگرە زۆریش مات و بێ وتن بووە.

ماویەتی......